

UPPLANDS KYRKOR

Band 1 (pris kr. 9:25): 1. Vänge. — 2. Husby-Långhundra. — 3. Solna. — 4. Roslags-Bro. — 5. Vidbo. — 6. Husby-Sjutolft. — 7. Danderyd. — 8. Blidö. — 9. Edebo. — 10. Börstil. — 11. Länna. — 12. Vendel.

Band 2 (pris kr. 9:25): 13. Forsmark. — 14. Litslena. — 15. Knutby. — 16. Möja. — 17. Arnö. — 18. Tillinge. — 19. Östhammar. — 20. Bålinge. — 21. Viksta. — 22. Läby. — 23. Faringe. — 24. Gamla Uppsala.

Band 3 (pris kr. 11:—): 25. Lagga. — 26. Spånga. — 27. Bladåker. — 28. Giresta. — 29. Gryta. — 30. Vittinge. — 31. Östuna. — 32. Nysätra. — 33. Bromma. — 34. Alunda. — 35. Järfälla. — 36. Skäfthammar. — 37. Vallentuna. — 38. Lillkyrka. — 39. Fröslunda.

Band 4 (pris kr. 11:—): 40. Häverö. — 41. Uppsala-Näs. — 42. Tensta. — 43. Funbo. — 44. Hällnäs. — 45. Skepptuna. — 46. Tolfta. — 47. Kungs-Husby. — 48. Lunda. — 49. Kulla. — 50. Yttergran. — 51. Lidingö. — 52. Fittja. — 53. Rasbo. — 54. Åkerby. — 55. Junkil.

Band 5 (pris kr. 11:—): 56. Boglösa. — 57. Vallby. — 58. Harbo. — 59. Åland. — 60. Ramsta. — 61. Sångå. — 62. Färentuna. — 63. Holm. — 64. Hökhuvud. — 65. Ärentuna. — 66. Låssa. — 67. Västerlövsta. — 68. Ekerö. — 69. Almunge. — 70. Torsvi.

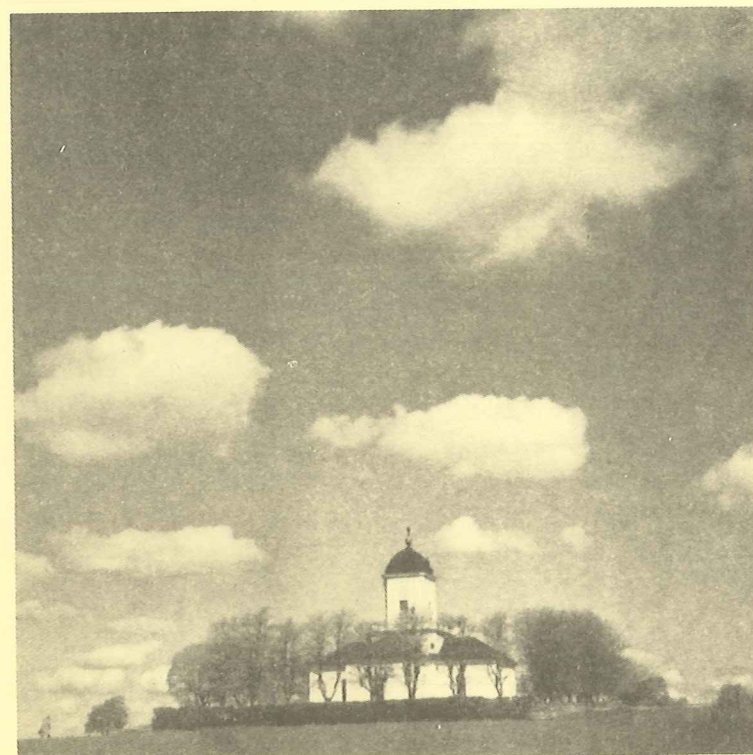
Band 6 (pris kr. 11:—): 71. Håtuna. — 72. Helga Trefaldighet. — 73. Harg. — 74. Frösunda. — 75. Kårsta. — 76. Dalby. — 77. Västeråker. — 78. Tuna. — 79. Hjalsta. — 80. Munsö. — 81. Härkeberga. — 82. Österlövsta. — 83. Ekeby. — 84. Vätö. — 85. Stavby.

Band 7 (pris kr. 12:50): 86. Villberga. — 87. Håbo-Tibble. — 88. Skederid. — 89. Rimbo. — 90. Bro. — 91. Biskopskulla. — 92. Estuna. — 93. Tierps kyrkor. — 94. Veckholm. — 95. Järlåsa. — 96. Valö. — 97. Härnevi. — 98. Skogs-Tibble. — 99. Danmark. — 100. Adelsö.

Band 8: 101. Husby-Sjuhundra. — 102. Långtora. — 103. Simtuna. — 104. Balingsta. — 105. Öregrund. — 106. Björklinge. — 107. Vaksala. — 108. Löt. — 109. Börje. — 110. Frötuna. — 111. Fasterna.

Band 1—7 och resp. häften rekvideras hos kyrkobeskrivningarnas exp., Stiftsbyrån, Åsgränd 12, Uppsala. tel. 146790, postgiro 465396.

UPPLANDS KYRKOR. CXI

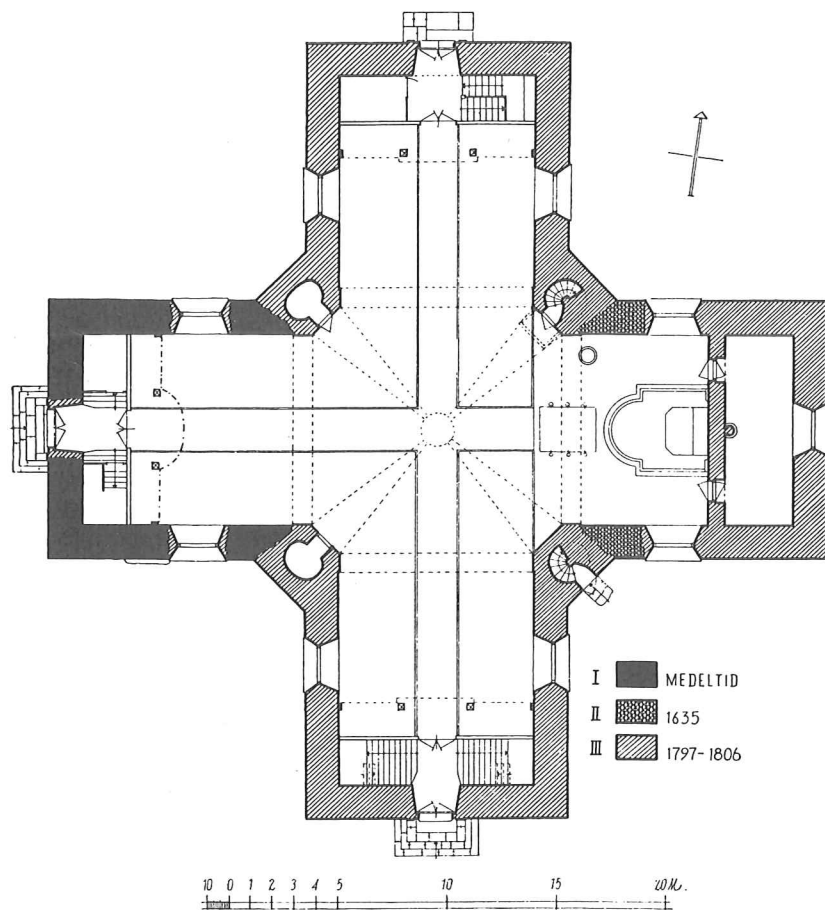
FASTERNA KYRKA

FASTERNA KYRKA

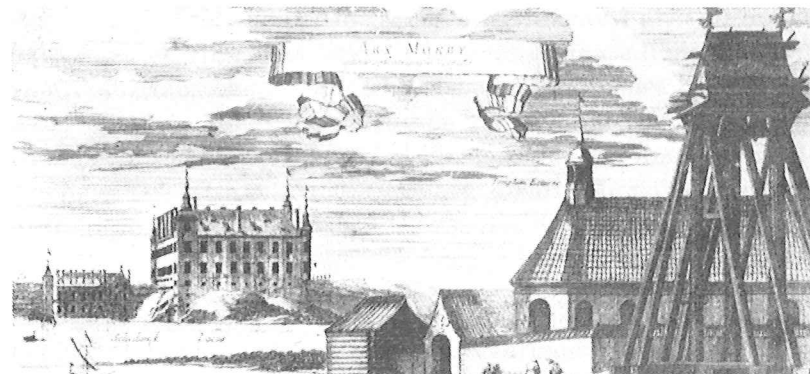
AV

I. WILCKE-LINDQVIST

Fasterna kyrkas plan.

Efter Sveriges kyrkor (i något förminskad skala).

Esterna kyrka och klockstapel från norr. I bakgrunden Mörby slott. Efter kopparstick i Suecia antiqua et hodierna. Förlagan utfördes av Erik Dahlberg 1662.

FASTERNA KYRKA

Fasterna kyrka är en imponerande byggnad. Fast blott halvtannat sekel gammal tål den väl att jämföras med Upplands många vackra medeltidskyrkor. Det är en anslående syn, när man redan på långt håll ser dess vita torn höja sig över kyrkogårdens grönska bortom ängar och åkerfält. Mitt emot kyrkan, på andra sidan en sankmark, som tidigare varit en del av sjön Skedviken, reser sig ruinen av Mörby en gång så stolta slott, där på 1600-talet riksskattmästaren Gabriel Bengtsson Oxenstierna var slottsherre.

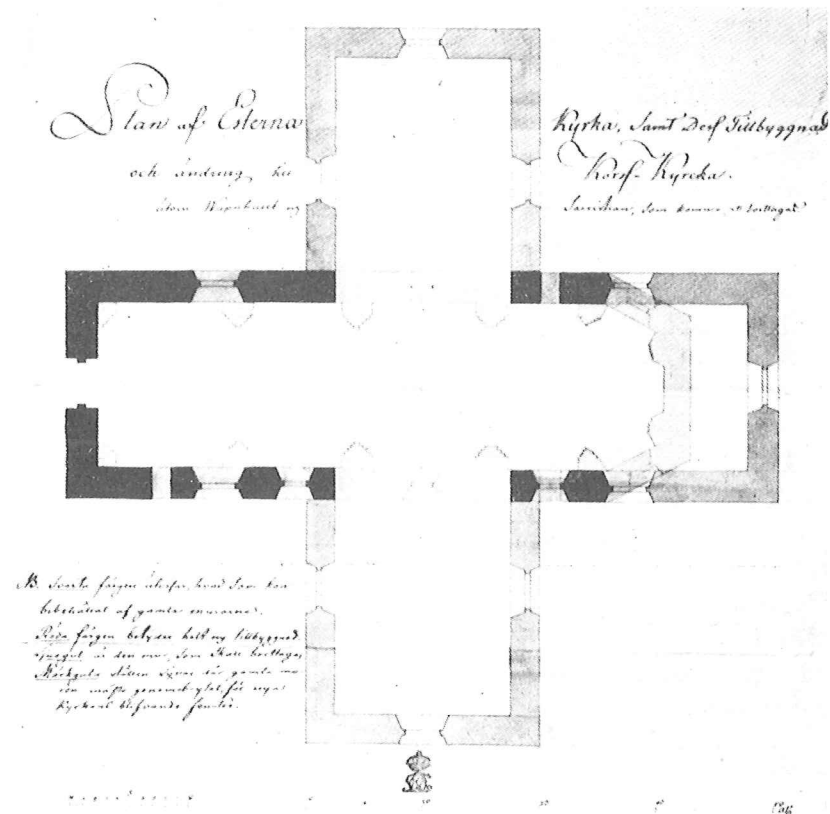
Fasterna socken är bildad av två socknar, Fasta och Esterna, som först 1797 sammanslogos till en. Fasta kyrka revs och kyrkan i Esterna blev den nya sockenbildningens kyrka. Den var då gammal. I själva verket innehåller den nuvarande stora korskyrkan med största sannolikhet rester av en medeltidskyrka, ehuru ingen som ser den skulle kunna ana det. I alla händelser vilar dess västra korsarm på den medeltida kyrkans grund.

Den medeltida kyrkan. Om denna kyrkas utseende veta vi mycket litet. Den torde ha haft den nuvarande kyrkans bredd

och sträckt sig fram till östra korsarmen. Den var byggd av gråsten och erhöll senare, sannolikt på 1400-talet, valv av tegel. Man vet, att den som de flesta medeltidskyrkor hade sakristia i norr och vapenhus i söder, men när dessa tillkommo är icke känt. Själva kyrkan kan mycket väl härröra från äldre medeltiden — socknen nämnes första gången 1303. Allt detta vet man genom byggnadsritningar och skrivelser, som finnas bevarade från kyrkans sista stora ombyggnad 1797—1806.

1600-talskyrkan. Kyrkan hade emellertid redan på 1600-talet undergått stora förändringar. Det var medan Gabriel Bengtsson Oxenstierna († 1656) residerade på Mörby slott. Han ville bereda familjen ett värdigt gravställe och lät fördenskull tillbygga kyrkan åt öster med ett nytt kor, utgörande den smala, östligaste travén (valvoket) och den tresidiga koravslutningen, som synes å planen s. 5. Under detta nya kor, som sannolikt var uppfört av tegel, inrättades ett gravvalv för familjen på Mörby slott. Gravvalvet med dess kistor finnes kvar ännu i dag och inventerades senast 1938. Samtidigt med korbygget moderniserades kyrkans yttre i den holländska renässansstil, som just då — man skrev årtalet 1635 — blivit modärn även hos oss uppe i mellersta Sverige. Ett kopparstick i Suecia antiqua et hodierna visar hur kyrkan tog sig ut efter ombyggnaden. Sannolikt hade murarna höjts med tegel — det på den tiden vanligaste byggnadsmaterialet — och försetts med ett rikt profilerat listverk under takkanten. Taket var valmat och över östra taknocken höjde sig en sirlig takryttare. Fönstren, som tidigare säkerligen varit helt små, gjordes nu stora och rundbågiga. Fönstren i östra delen av långhusets norra mur bero dock sannolikt på ett minnesfel av tecknaren, ty här var sakristian belägen. Antagligen voro församlingsborna stolta och glada att ha fått en så fin kyrka, men i så fall varade inte belåtenheten, ty på 1700-talet klagade bönderna över att de fått ett så långt tak att underhålla.

Seden att invid kyrkorna bygga särskilda gravkor för de adliga familjerna var på 1630-talet tämligen ny. I dessa gravkor anlades under golvet ett gravvalv och rummet därovanför ordnades till ett slags minneshall, där begravningsvapen och fanor upphängdes.

Denna osignerade lavering i Byggnadsstyrelsens arkiv är av allt att döma professor Olof Tempelmans uppmätning av Esterna kyrkas plan och ett första utkast till dess ombyggnad till korskyrka (1797). Sakristia och vapenhus, som voro avsedda att rivas, äro ej utritade. De med svart fyllda partierna visa i vilken utsträckning den gamla kyrkans murar (upp till fönstrens underkant) voro avsedda att bevaras.

Efter Sveriges kyrkor (i något förminskad skala.)

I Esterna finna vi det sannolikt tidigaste exemplet på att själva högkoret utnyttjats i sådant syfte vid sidan av sin egentliga uppgift. Kort därefter uppförde Axel Oxenstierna vid Jäders kyrka i Södermanland ett nytt högkor, som tillika blev hans eget gravkor. Detta existerar ännu i dag. En bild i Suecia-verket

av Jäders kyrkas högkor på 1600-talet kan ge oss en aning om hur också Esterna kyrkas högkor vid samma tid tog sig ut.

På högaltaret i det nybyggda koret stod en förgylld altartavla med den Korsfästes bild och nederst en målning eller relief, föreställande måltiden i Emaus. Den var en gåva av Gabriel Bengtsson Oxenstierna och hans fru, Anna Banér, och hade kommit till kyrkan redan 1623. På norra muren vid sakristian fanns ett stort senmedeltida altarskåp, skänkt av riksrådet Bengt Kristiernsson Oxenstierna och hans fru, Märta Johansdotter Slaweka (dessa hade gift sig troligen på 1470-talet och Mörby var fru Märta arvegods). Antagligen var detta altarskåp — som ursprungligen stått på högaltaret — uppsatt ovanför en stor gravvård över Gabriel Kristiernsson Oxenstierna († 1585) och hans hustru, Beata Eriksdotter Trolle († 1591). Genom senare underättelser veta vi nämligen att denna gravvård stod invid korets norra mur. Den bestod av en tumba, en murad kista, å vars lockhäll de avlidnas bilder voro framställda i hög relief. Lockhällen är ännu bevarad och nu infälld i korets golv. Mannen är framställd i full rustning med hjälm och järnhandskar bredvid sig, hustrun i änkedräkt. Som lockhällens reliefer visa, var gravvården utförd på 1600-talet och man kan gissa, att det var Gabriel Bengtsson, som ombesörjde den till åminnelse av sina farföräldrar. Tyvärr ha hällens delar blivit felaktigt hoppassade, då den inlades i golvet. Hustruns plats var på 1600-talet helt ödmjukt till vänster om mannen, d. v. s. till höger från åskådaren sett, här är det nu tvärtom. På korets väggar voro begravningsvapen och fanor uppsatta.

Även i övrigt var kyrkan rikt prydd med bilder, de flesta säkerligen medeltida. Enligt en förteckning från 1600-talets mitt funnos utom det ovannämnda altarskåpet ett stort krucifix (sannolikt det starkt skadade stora krucifix, som ännu förvaras i kyrkan), ett litet krucifix¹ — förmodligen ett sådant som bru-

¹ Det lilla krucifix av förgyllt trä, även det svårt stympat, som förvaras i kyrkan, är icke medeltida och härrör med säkerhet från Fasta. Denna kyrka erhöll nämligen i slutet av 1600-talet — då krucifixet av stilen att döma bör ha tillkommit — en altartavla i förgyllt bildhuggeriarbete.

Interiör mot öster.

kade bäras i procession — och icke mindre än 15 à 16 altarskåp och helgonbilder.

Predikstolen i 1600-talskyrkan hade år 1627 förärats av Gabriel Bengtsson och fru Anna Banér. Den var »af Ek med Bildhuggare arbete och himmel af samma slag, omålad» (kanske intarsia i de olika träslagens naturliga färger). — Någon orgel tycks icke ha funnits.

Den nuvarande kyrkobyggnaden. Sedan vid slutet av 1700-talet verksamheten vid Rånäs bruk i annexsocknen Fasta på allvar kommit i gång under bergsrådet Jean Le Febures ledning hade den lilla kyrkan i Fasta blivit alltför trång, eftersom folket på bruket nu också måste beredas plats i den. Fasta kyrka var dessutom ganska förfallen och så kom tanken upp att de båda socknarna borde förena sig om en kyrka. Detta var också bruks-

herrens mening och som ägare även till Mörby hade denne mycket att säga till om i båda socknarna. Bönderna i Esterna voro mindre hågade. Deras kyrka var i gott stånd och inredningen hade renoverats på 1770-talet. Men när Le Febure åtog sig att bekosta hela ombyggnaden, så kom den likväl till stånd.

Det började med att akademibyggmästaren Neosander vid en sockenstämma i Fasta 1796 uppvisade en »ganska wacker ritning... till kyrckornas sammanbyggande». Överintendentsämberbetet, den tidens Kungl. Byggnadsstyrelse, var emellertid icke nöjd med ritningen, utan lät professor Olof Tempelman omarbete den. Denne kom härigenom att i väsentlig grad sätta sin prägel på utformningen av den nya kyrkobyggnaden, även om han i stort sett följde intentionerna i Neosanders av båda församlingarna godkända förslag. Tempelmans byggnadsritningar i glas och ram förvaras nu i sakristian.

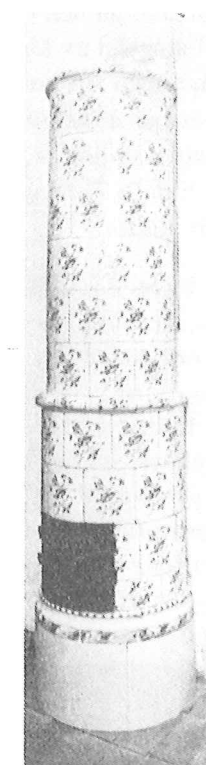
Kyrkan uppfördes alltså i tidens smak som en stor korskyrka med ett »kupoltorn» över korsmitten. Tydligt är det Adolf Fredriks kyrka i Stockholm, sådan den 1776 ritats av den berömde arkitekten C. F. Adelcrantz, som i förenklad form efterbildats. En anteckning på Tempelmans ritning i sakristian ut-säger direkt, att tornet på kyrkan skulle efterlikna Adolf Fredriks kyrktorn. I samma anteckning säges, att kyrkan skulle byggas på den gamla grunden, så långt den räckte, och även murverket bibehållas upp till fönstrens underkant. De nya byggnadsdelarna uppfördes av tegel utom tornets övre del, som är helt av trä, medan dess nedre, terrassartade del är av tegel, klätt med plank. Kyrkans murverk är nu spritputsat i gulvitt medan tornet är målat i ljusgrått med vita pilastrar och listverk och svarta luckor i ljudgluggarna. Taken äro klädda med svartplåt, tornhuven koparklädd. I det inre täckes kyrkan av trätunnvalv över korsarmarna och ett slags kryssvalv av trä över korsmitten. Vapenhuset och sakristian revos vid ombyggnaden. I stället inrättades sakristia i östra korsarmens östra del och skildes från koret medelst en tegelvägg. I sakristian har insatts en vacker blådekorerad kakelugn från mitten av 1700-talet.

Den nya kyrkan var 1806 så färdig, att den kunde tagas i bruk; den första gudstjänsten där hölls 9/11 detta år.¹ Efter bergsrådet Le Febures död (1805) hade förpliktelserna beträffande kyrkbygget övertagits av hans måg, hovmarskalken Axel Reuterskiöld på Rånäs, vilken därför år 1809 erhöll patronatsrätt i församlingen för sig och sina efterkommande, så länge de innehade Rånäs. — År 1938 restaurerades kyrkan under ledning av arkitekten Ä. Noreen.

Inredningen härrör i sin helhet från 1800-talet. *Altarprydnaden*, som är inkomponerad mellan två pilastrar, infattar en oljemålning, föreställande Kristus i Getsemane. Målningen utfördes 1843 av professorn vid Konstakademien Fredrik Westin, medan ramverket av skulpterat och förgyllt trä i huvudsak återgår på en ritning av »conducteuren» vid Konungens museum Theodor Lundh. Hela altaranordningen tillika med altartavlan skänktes 1844 av kammarherre A. A. Reuterskiöld och två hans bröder, dottersöner till bergsrådet Le Febure.

Predikstolen i nyklassisk stil är samtidig med kyrkan, d. v. s. från 1800-talets första årtionde, liksom även *timglas* och *nummertavlorna*. *Bänkinredningen* var färdig 1806 och är sedan dess oförändrad i norra och södra korsarmarna (frånsett målningen), medan i öster och väster sittplatserna 1938 gjordes bekvämare. I norra, södra och västra korsarmarna finnas *läktare*. Den södra kallas »soldatläktaren». På den västra är *orgeln* uppställd. Denna var från början ett verk av den kände orgelbyggaren P. Z. Strand och uppsattes 1834, men ombyggdes 1938 av Johan Westerlund, Lövstabruk, varvid stämmorna ökades till 17. Fasaden är den ur-

¹ Man har trott sig kunna iakttaga ett årtal 18(06?) över västra ingången.

Kakelugn från 1700-talet i sakristian.

sprungliga och eftersom hovmarskalken Reuterskiöld bidragit med en stor del av kostnaden krönes den av Reuterskiöldska vapnet. Vid ingången till koret stå på de främsta bänkhörnen ett par ovanligt ståtliga *kandelabrar* av malm, en gåva av löjtnanten frih. Axel Reuterskiöld, som var sonson till hovmarskalken Reuterskiöld och dottersons son till bergsrådet Le Febure samt liksom de ägare till Rånäs.

Försvunna skatter och bevarad medeltida skulptur. När kyrkan år 1797 utrymdes för att ombyggas mötte dess ägodelar skiftande öden. Silvret tillgodogjorde man sig givetvis. I kyrkan fanns då »en stor Kalck med paten af silfwer, med stark förgyllning öfwer alt, och omkring besatt med äkta pärlor och stenar», skänkt av Gabriel Bengtssons döttrar, Christina och Beata Oxenstierna. Troligen var denna en av de tre kalkar — de båda andra tillhörde Fasta kyrka — som 1811 lämnades till en guldsmed i utbyte mot Fasternas nuvarande kalk. De större inredningsföremålen flyttades till Mörby slott, som då ännu inte var helt och hållet ruinerat, och i början av 1800-talet såg en besökande där såväl altaruppsatsen som åtminstone *ett* altarskåp, nämligen det som bar Bengt Kristiernsson Oxenstiernas och Märta Slawekas vapen. Dit flyttades förmodligen också helgonbilderna och begravningsvapnen. Det mesta härav såldes på auktion 1811¹ — alltid dög det till kaffevad! — men begravningsvapnen lockade förmodligen inga köpare och överfördes därför jämte den stora Kristusbilden — kyrkans forna triumfkrucifix, som under medeltiden hade sin plats över ingången till koret — till den nybyggda kyrkans vind. Allt detta har nu flyttats ned i kyrkan. Det i trä skurna, ursprungligen målade och förgyllda *triumfkrucifixet*, tyvärr nu helt utan färg och illa skadat, är en mycket vacker replik (i mindre skala) av det berömda triumfkrucifixet i Rasbo kyrka. Det är möjligen någon av de franska bildhuggarna vid

¹ En del fanns dock kvar i prästgården ganska länge. Det berättades av gammalt folk, säger fornvårdaren Victor Svensk i ett brev till förf. 1958, att vid auktionen efter prostén Westin († 1881) mycket från gamla kyrkan såldes, såsom »trägubbar», d. v. s. helgonbilder, ljusstakar, böcker och tavlor. Troligen härrörde dessa från båda kyrkorna.

Denna Kristusbild till ett triumfkrucifix från 1300-talets första tredjedel hängde en gång över ingången till koret i Esterna kyrka.

Uppsala domkyrkas byggnadshyttä eller åtminstone en av fransmännen upplärd man, som någon gång under 1300-talets första tredjedel utfört detta förnämliga arbete. Krucifixet är nu uppsatt på väggen över ett bönealtare i sakristian. En i trä skuren bild av den heliga Anna, Jesu mormoder, med jungfru Maria och Jesusbarnet i sitt knä finnes nu i Statens historiska museum, dit den inköpts från en stockholmare. Men den har kunnat spåras till Fasterna socken och härrör sannolikt från Fasta kyrka (den var en gång undanställd i källaren under Rånäs skola).

Dopredskap. Dopfunten är sammansatt av en fot av sandsten från äldre medeltiden och en stor musselformig skål av kalksten, som ursprungligen ej hört ihop med denna fot. I en källa från 1600-talet uppges, att Gabriel Bengtsson år 1619 »gifuit den öfre delen på Funten till Estarne kyrekia» och det är alls icke osannolikt, att den nuvarande skålen är den vid detta tillfälle tillkomna. Musselformiga skålar voro vanliga även under renässans och barock liksom under ett visst skede av medeltiden. Ännu en funt av sandsten, snarast av 1200-talstyp, stark vittrad och delvis sönderslagen, förvaras i kyrkan. Denna torde ha tillhört Fasta kyrka. *Dopskålen* av driven mässing härrör likaså från Fasta. Den skänktes, troligen på 1680-talet, till Fasta kyrka av Rånäs ägare, hovmarskalken J. W. Lützw. Esternas dopskål, som också var av mässing, såldes förmodligen vid auktionen 1811. Den var en gåva av Gabriel Bengtsson Oxenstierna och hans maka och bar givarnas namn och årtalet 1652; i botten var Kristi dop avbildat. Ett stort mässingsfat till funten hade samma givare överlämnat redan 1634. Även det såldes förmodligen 1811.

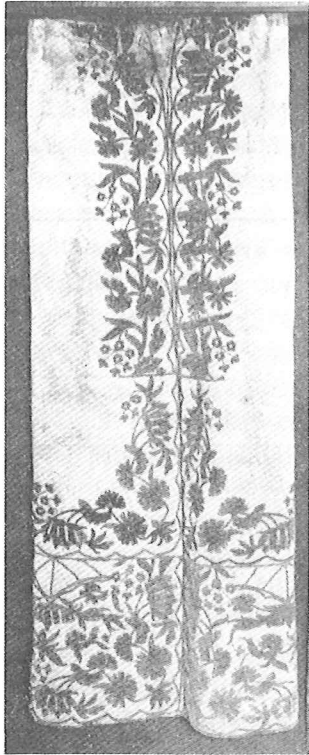
Nattvardssilver. Även det nuvarande nattvardssilvret är synnerligen värdefullt. En stor förgylld kalk med paten är utförd av Stockholmsguldsmeden G. Folcker 1811. Det var för denna kalk man i utbyte lämnade tre gamla kalkar och en oblatask. Samme guldsmed utförde 1817 en av vinkannorna, varvid i utbyte lämnades ett par ljusstakar och Fasta kyrkas gamla vinkanna (Esterna kyrkas vinkanna och oblatask voro av tenn och såldes i början på 1800-talet). Av de båda andra kannorna är den ena av oförgyllt silver, utförd av guldsmeden Kjernås i Göteborg 1901. Den andra, av pläter (?), i 1800-talsrokoko, har sannolikt ursprungligen varit en kaffekanna. Kyrkan har ytterligare en kalk utom den nyssnämnda. Den är av drivet förgyllt silver, antagligen tillverkad i Tyskland i slutet av 1600-talet och skänkt 1938 vid kyrkans återinvigning efter den senaste restaureringen av grevinnan Siri Oxenstierna och hennes barn. Sockenbudstyggen äro stämplade av Uppsalaguldsmeden Olof Yttraeus 1796 och torde ha tillhört Esterna kyrka, vars sockenbudstyg omgjordes

nämnda år. Oblatasken härrör från Fasta kyrka. Den är tillverkad år 1706 av Stockholmsguldsmeden Lambrecht von der Burg och har Stenbockska och Oxenstiernska vapnen graverade på locket. Givare var den kände karolinen Magnus Stenbock och hans maka, ägare till både Rånäs och Mörby (utom slottet). Stenbock gav också till Fasta kyrka en förgylld kalk och tavlor (nu bortbytta och bortsålda). Man blir förvånad över denna frikostighet, när man i breven till hustrun läser om hans ekonomiska trångmål, då han låg med svenska armén i Polen och Sachsen. Det var tydligen vanligt, att officerarna ej fingo ut sin lön och Stenbock fick i alla händelser vänta länge. Kanske voro kalken och tavlorna krigsbyte, men åtminstone oblatasken var beställd i Sverige. Den skänktes sannolikt 1707 under en av de korta perioder Stenbock fick vistas på Rånäs. — Andra silverföremål äro en brudkrona, skänkt av Rånäsflickor 1938, och två bägare, gåva av kapten B. Schmiterlöw 1949.

Ljusredskap. Den största av ljuskronorna är inköpt 1843 genom frivilligt sammanskott inom församlingen, den mindre — även den mycket stor — har hängt på Rånäs slott och skänktes 1930 av kapten B. Schmiterlöw. Kyrkan har flera antika ljusstakar, bl. a. ett par malmstakar med Oxenstiernska och Banerska vapnen och årtalet 1656 och ett par troligen från Fasta härrörande tennstakar, tillverkade 1707 av kanngjutaren Johan Lang. Ett par vackra mässingsstakar från förra delen av 1700-talet stå på altaret.

Textilier. Äldst bland dessa äro broderierna på en korkåpa. Stoffet i kåpan — slät röd sammet — är förmodligen yngre, men bårderna med sina helgonbilder och ryggskölden med Kristi dop är ett mycket fint flandriskt broderi från omkr. 1500. Vård att lägga märke till är också en mässhake av grön taft. Dess utsmyckning utgöres av guldbroderi på vitt siden och detta broderi är antagligen rester av en profan dräkt från 1600-talets mitt. I början på 1700-talet hade alla ont om pengar och då grevinnan på Mörby 1731 ville skänka kyrkan en ny mässhake hittade hon därför på att använda sig av den gamla praktfulla, men omodärna

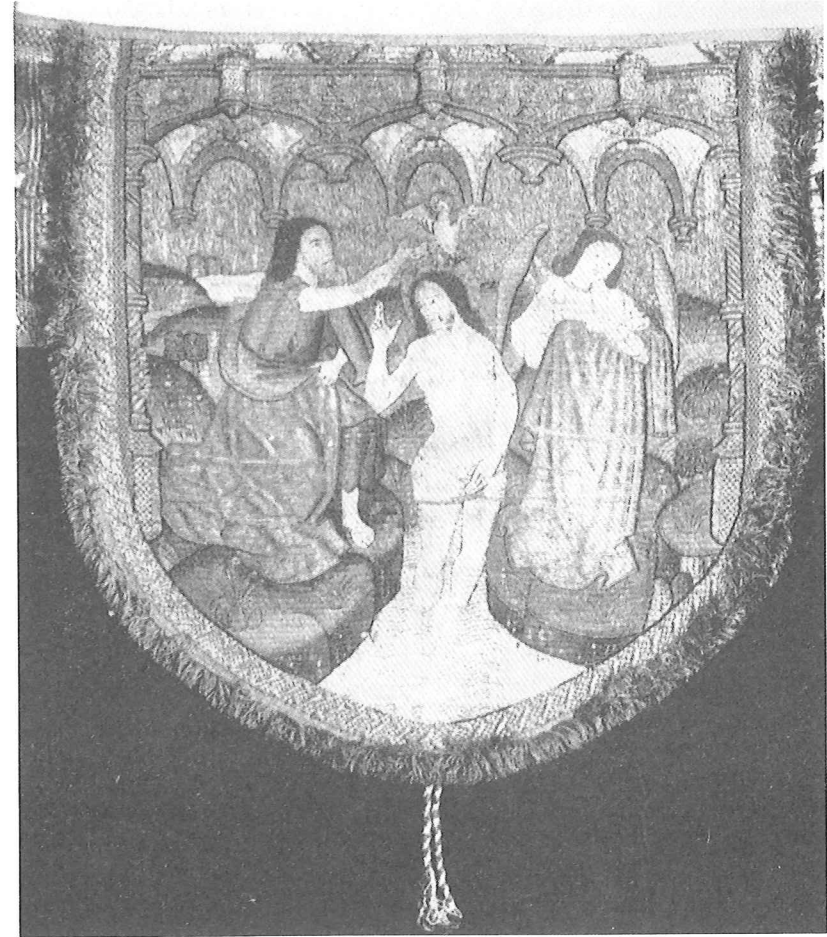

*Doppåse förfärdigad av en
herrväst från 1700-talet.*

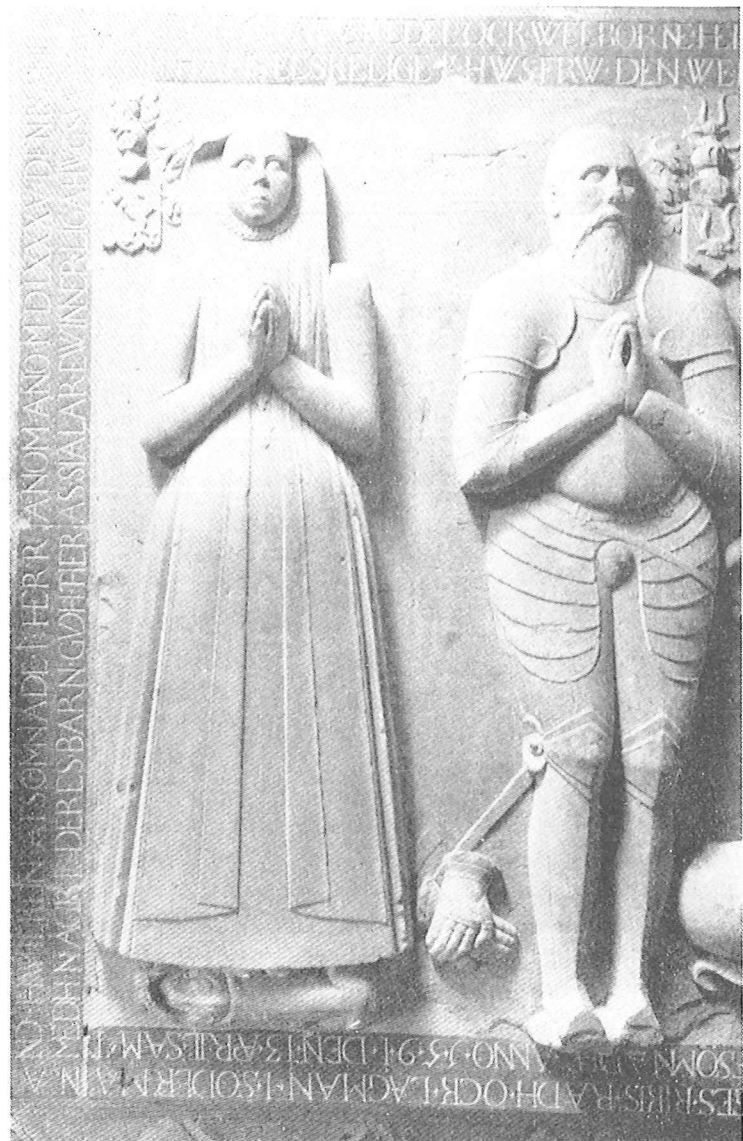
och kanske slitna dräkten. Av de senast tillkomna mässhakarna skänktes den ena 1933 av barnen i söndagsskolan. Den andra, av vitt mönstrat siden, skänktes 1962 av kyrkliga syföreningen. Båda äro arbeten från Licium. En altarduk med bred knyplad spets är en gåva 1963 av fru Dora Jansson och utförd av givarinnan. En sällsynt sak är doppåsen av vit atlas med broderi av röda plyschsniljor. Den är hopskarvad av ett söndersprättat plagg, troligen en herrväst från 1700-talet. Slutligen kan nämnas en kyrkvaktarrock av brun vadmal med röd vadmal i krage och ärmuppslag.

Personminnen. Som ovan omtalats och som är naturligt med hänsyn till godsherrarnas dominanta ställning inom socknen i

Fasterna kyrka äger en praktfull korkåpa med flandriska broderier från omkr. 1500. Bilden visar dess s. k. clipeus eller ryggsköld med en framställning av Kristi dop.

äldre tider ha ett stort antal adliga vapensköldar, s. k. begravningsvapen, bevarats i kyrkan. De ha restaurerats och deras starka färger ge liv åt kyrkmuren, som kanske annars skulle te sig rätt monoton. Vid restaureringen har tydligen namnet på ett av vap-

Gravhäll över Gabriel Kristiernsson Oxenstierna, Mörby slotts byggherre, och hans maka, Beata Eriksdotter Trolle.

nen misstytt. Där står nu Gabriel Oxenstierna Benedicti filius (= Bengtsson), men borde sannolikt ha stått Gustaf Gabriëlsson Oxenstierna († 1693). Stilen visar nämligen att detta begravningsvapen icke kan vara utfört tidigare än i slutet av 1600-talet. Ett litet epitafium av kalksten, vackert hugget i renässansstil, är uppsatt till minne av en Oxenstierna, som dog 1575, blott 14 dagar gammal. Den stora hällen med Gabriel Kristiernssons och hans makas bilder är ovan omtalad (s. 6). Andra i golvet inlagda gravstenar äro dels en över befallningsmannen på Mörby Lars Larsson och hans lilla dotter († † 1655) framför ingången till koret, dels några i vindfången. — Slutligen må nämnas en kalkstensrelief med Oxenstiernas och Trolles vapen, som suttit över huvudingången till Mörby slott, men nu fått en fristad i kyrkan.

Klockorna härröra från 1843, då de gamla klockorna — två från Esterna, åtminstone en av de båda andra från Fasta — omgötos.

RÅNÄS KAPELL.

Rånäs kapell uppfördes 1908 strax N om Fasta gamla kyrkogård, vilken ånyo tagits i bruk redan 1852. Kapellet undergick 1958 en genomgripande nydaning under ledning av arkitekt Sten Hummel-Gumaelius och gör nu ett mycket tilltalande intryck. Den lilla träbyggnaden är faluröd med svarta vindskidor, gröna fönsterfoder och svart tak. Interiören är hållen i ljusa färger och vackert belyst, tack vare att fönstren 1958 minskades både till antal och yta. Vid denna restaurering omkläddes väggar och tak med ny panel, gången breddades och golvet i koret höjdes ett par trappsteg. Ny predikstol, nytt altarskrank och nya bänkar tillkommo. Två nya ljuskronor i barockstil skänktes vid samma tillfälle. Orgeln, från Setterquist & Son i Örebro, härrör från 1950 och är en gåva av Rånäs bruks A.-B. Andra gåvor äro ett antependium av grönt linne (Libraria) och en kormatta, båda delarna skänkta av kyrkliga syföreningen 1962, resp. 1960, samt

Rånäs kapell.

två altardukar med bred knyplad spets, som 1962 utförts och skänkts av fru Dora Jansson.

Den lilla klockstapeln inne på gamla kyrkogården uppfördes sannolikt 1854, det årtal, som klockan bär.

LITTERATURANVISNINGAR.

Skildringen av Fasterna kyrkas byggnadshistoria stöder sig på undersökningar av förf., vilka 1958 publicerades i det av K. Vitterhetsakademien utgivna verket Sveriges kyrkor (Uppland, bd V:4). Socknens och dess föregångare Fasta och Esterna socknars historia behandlas utförligt av Hans Gillingstam i ett arbete med titeln »Ur Fasterna (Fasta och Esterna) historia», Norrtälje 1947. Till dessa hänvisas alltså den läsare, som önskar ytterligare upplysningar i ämnet. Beskrivningen i Sveriges kyrkor är rikt illustrerad och liksom Gillingstams uppsats försedd med utförlig dokumentation och källhänvisningar. Victor Svensk har i »Mörby slott och dess sägner» (Hundare och skeppslag VI, 1944) på ett intresseväckande sätt återberättat de sägner från trakten, som han i sin barndom hört eller senare insamlat. — Uppgifterna om Rånäs kapell äro dels hämtade ur Sveriges kyrkor, dels ur pastoratets handlingar från senare år.

Fotografierna äro tagna för Sveriges kyrkor 1954—57 eller lånade från Vitterhetsakademiens antikvariskt-topografiska arkiv (ATA), utom bilden av Rånäs kapell, som nytagits för detta häfte 1963 av fotograf A. Kindgren, Rimbo.

Utgiven av Stiftsrådet i Uppsala

Redaktör: Folke Nordström